

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ І МУЗЕЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

Кафедра туристичного бізнесу

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

На тему:

**МІЖНАРОДНА АРТРЕЗИДЕНЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ**

Здобувача вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня

зі спеціальності 242 «Туризм»

освітньо-професійної програми «Туризмознавство»

МАРТИЩЕНКА ІЛІІ ОЛЕКСАНДРОВИЧА

Допущено до захисту:

Завідувачка кафедри туристичного
бізнесу, доктор культурології,
доцент

БОЖКО

ЛЮБОВ

ДМИТРІВНА

Науковий керівник:

кандидат культурології

ЯРІКО

МИРОСЛАВА

ОЛЕКСІВНА

Харків 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АРТРЕЗИДЕНЦІЙ В КОНТЕКСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	5
1.1 . Артрезиденція: визначення та основні характеристики.....	5
1.2. Вплив артрезиденцій на розвиток туризму.....	12
1.3. Артрезиденції Європи та світу	14
1.4. Досвід організації артрезиденцій в Україні.....	19
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. АРТРЕЗИДЕНЦІЯ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ М. ЛИСИЧАНСЬК	31
2.1. Туристичні ресурси м. Лисичанськ.....	31
2.2. Артрезиденція як інструмент соціокультурного відновлення м. Лисичанськ після війни	39
Висновки до розділу 2.....	45
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена розвитком та розповсюдженням в Україні та світі феномену мистецьких резиденцій та їх туристичного потенціалу. У роботі досліджується явище арттуризму, мистецькі резиденції, як різновид арттуризму, історія виникнення мистецьких резиденцій, їх розвиток та вплив на туристичну діяльність. Також досліджується вплив артрезиденцій на культурний розвиток регіону, та залучення благодійних артрезиденцій для підтримки молодих митців. Різноманітні програми світові програми артрезиденцій не лише забезпечують комфортні умови для творчої роботи, але й створюють поле для плідної взаємодії між митцями. Беручи участь в артрезиденції, художник має можливість експериментувати з різними контекстами своєї творчості, отримує досвід від своїх колег та має можливість інтегруватися в нові культурні осередки. Крім того, це часто безплатну можливість мандрувати світом і знаходити професійні контакти. Багато українських художників залюбки беруть участь у резиденціях за кордоном, але важливо пізнати також про український досвід організації та реалізації подібних програм. Місце проведення артрезиденцій часто набуває нового культурного значення завдяки творчій активності та сприяє процесу децентралізації. Це можна використовувати, як засіб розвитку певного міста чи регіону, як нової туристичної дестинації.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – на підставі теоретичного аналізу світової практики використання артрезиденцій в туризмі, розробити пропозиції щодо відновлення туристичної привабливості міста Лисичанськ з використання мистецької резиденції.

Для досягнення цієї мети були сформульовані такі завдання:

- дослідити історію виникнення артрезиденцій в Європі та світі;
- визначити особливості розвитку артрезиденцій в Україні;
- з'ясувати вплив мистецьких резиденцій на світовий туризм;

- проаналізувати туристичний потенціал м. Лисичанськ;
- на основі отриманих даних розробити теоретичний проект артрезиденції в місті Лисичанськ.

Об'єктом дослідження є мистецький туризм.

Предметом дослідження є артрезиденція, як інструмент розвитку туристичної дестинації.

Аналіз джерел та літератури: питання розвитку туризму в Луганській області досліджували Мельниченко О.А., Ахтирська Л.Є, вчені, які вже аналізували мистецькі резиденції як явище сучасної української культури – Плюта О. П., Сенедцький А.. Для аналізу українських резиденцій використовували сайти та соціальні мережі самих резиденцій.

Методи дослідження. В процесі написання роботи використовувались метод аналізу та порівняння, індуктивний та дедуктивний метод та моделювання.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше концепція артрезиденції буде розглядатись, як інструмент відродження туризму та соціально-культурної відбудови повоєнного депресивного регіону.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаної літератури з 38 джерел. Загальний обсяг роботи становить 53 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АРТРЕЗИДЕНЦІЙ В КОНТЕКСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

1.1. Артрезиденція: визначення та основні характеристики.

Поняття «артрезиденція» вже не нове і в залежності від авторів публікацій і контексту може мати багато визначень. Приведемо декілька на нашу думку найточніших формулювань.

Мистецький інтернет-портал «KYIVGALLERY» описує артрезиденції так: «Артрезиденція - це спеціально обладнана студія, в яку запрошують людей творчих професій, як правило, з інших країн, для обміну досвідом, міжкультурного діалогу та реалізації спільних артпроектів. В такому місці художник може на якийсь час забути про побутові клопоти та повністю присвятити себе мистецтву в колі однодумців. Ідея прийшла до нас з країн Європи та Америки, де традиція міжкультурного діалогу має глибше коріння. На відміну від пленерів та симпозіумів робота в арт-резиденції в основному проходить в майстернях, розрахована на тривалий період та має за мету створення завершених артпроектів» [2]. І в інших випадках так само

Своєю чергою Ничай Л.Р. у своїй роботі писала про сутність артрезиденцій так: «Поняття «артрезиденція» з'явилося досить давно, ще на поч. 20-го ст., це були перші покровительські проєкти, коли окремих митців запрошували благодійники пожити у їх маєтках... Назва спонукає до чіткого призначення «художника» у конкретному «місці» і надає особливого значення процесу творчості, а не кінцевого результату у вигляді творчості. Таке відношення відрізняє артрезиденцію від «арткемпів» і пленерів. Завданнями останніх було створення нових творів чи серій для подальшого експонування, чи реалізації, під керівництвом та спонсорством фондів чи меценатів» [22].

Також заслуговує окремої уваги визначення поняття «артрезиденції» від Андрія Сенедцького, що розглянув це культурне явище під призмою сучасних реалій Російсько-української війни та можливої міграції під час військової інтервенції: «Артрезиденція, мистецька резиденція, мистецький /

творчий осідок (від лат. *resideo* – перебувати, бути на місці) – осередок, який пропонує максимально можливі комфортні умови для запрошених осіб, котрим необхідна допомога впродовж деякого періоду. Метою більшості творчих осідків є моральна й матеріальна підтримка на певний час мистців та дослідників мистецтва, які опинилися в складній ситуації, що виникла не з їхньої вини, але загрожує розвитку особистої творчості, а то й життю резидента і членам його сім'ї. Залежно від культурної політики донора артрезиденції допомога тим, хто потребує захисту цієї категорії може бути у двох проявах: у країні, де перебуває митець, або у країні, яка запрошує його» [26].

Отже, якщо узагальнити, артрезиденція - це програма, яка надає художникам, дизайнерам, письменникам та іншим творчим людям можливість проживати та працювати в спеціально обладнаних студіях протягом певного періоду часу та надає митцеві творчу свободу й нові можливості для самореалізації, можливість завести нові зв'язки та знайомства й, звісно, продемонструвати свої роботи широкій аудиторії.

Практика гостинності для митців глибоко вкорінена в західній культурі та розвивалася протягом століть, маючи на меті сприяти переходу від ідеї митця-ремісника до ідеї митця-інтелектуала, здатного черпати натхнення і впливати на середовище, в якому він формується. Ця концепція сягає своїм корінням у 1500 рік, у цей час Джорджо Вазарі запропонував створити Академію мистецтв і дизайну, яка надавала молодим художникам можливість навчатися у Римі та стати свідомими громадянами світу. У Франції в другій половині 17 століття було втілено ідею навчання художників з проживанням у символічних місцях, таких як Палаццо Манчіні в Римі та Вілла Медічі у Флоренції, і було введено Римську премію. Ця стипендія, заснована Академією витончених мистецтв за часів Людовика XIV, забезпечувала тривале проживання коштом держави. Спочатку стипендія була призначена для образотворчого мистецтва, але з часом, у 1720 році, її область розширили на архітектуру, а в 1803 та 1804 роках - на музику

та гравюру відповідно. Про вплив французької Академії мистецтв та інші фактори розвитку програм артрезиденцій М.Р. Пінто, С. Віола, А. Онесті та Ф. Чампа писали так: «Упродовж минулого століття навчальна модель Французької академії з різними варіаціями була використана в багатьох країнах світу. Згідно з оглядом літератури, на сучасній сценарій резиденцій впливають три символічні посилання: мистецькі колонії художників кінця 19-го століття (такі як Санта-Фе і Таос), європейські авангардні рухи та досвід коледжу Блек Маунтін Коледж»[36].

Наприкінці 19 століття Колонія об'єднала митців з різних країн і галузей – митців, письменників і дослідників – об'єднаних новим інтересом до духу місця. Їхній план — це подвійне зобов'язання, яке підсумовує те, що буде залишено в останній мистецькій резиденції: дослідження та документування зниклого способу життя та створення нового досвіду природи.

Протягом перших трьох десятиліть 20 століття авангардні утопічні рухи укорінилися в європейських містах, вдихнувши життя в космополітичні мистецькі спільноти. Блу Райтер, Де Сталь, кубізм, футуризм, дадаїзм, сюрреалізм, підкріплені новими естетичними/політичними концепціями, прагнули відновити зв'язок між мистецтвом і суспільством. Школа Баугауз та її міжнародна спільнота митців побачили народження реакції проти моделі академічної освіти, яка ізолювала митців від суспільства. Літній художній інститут при коледжі Блек Маунтін (1944-1956) модернізував ідею мистецької колонії як провінційного усамітнення і перетворив її на колективний полігон для експериментального мистецтва. Коли після Другої світової війни кілька художників переїхали до Нью-Йорка з Європи, коледж продемонстрував свою прихильність новим формам освіти та спільного виробництва: у 1950-х роках художники, композитори та письменники створили «хепенінги» - моделі спільного художнього виробництва. Завдяки новій хвилі гнучких, напівприватних організацій, програми мистецьких

резиденцій сьогодні оновлюють традиції колонії, поєднуючи методи роботи, орієнтовані на подорожі, з практикою роботи на конкретному місці [35].

Перші проекти, що за своїми критеріями вже нагадували сучасні арт-резиденції, зародилися в Америці та Британії на початку 20-го століття. У 1914 році художник Брігем Янг започаткував «Мак-Довелл Колоні», першу у світі артколонію, де молоді художники мали змогу відділитися від міської метушні та знайти натхнення в природі.

У 1920-х роках американський художник Максвелл Перкінс заснував «Олдфілдс Колоні», де молоді художники отримували можливість безплатно проживати та працювати. У Європі перша артрезиденція з'явилася в 1929 році в місті Фонтеней-сюр-Сон у Франції. Резиденція отримала назву «Центр досліджень сучасного мистецтва» та надавала художникам приміщення для праці та життя.

У 1960-х роках арт-резиденції стали популярними в США та Канаді, коли багато мистецьких організацій почали надавати художникам можливість проживати та працювати в спеціальних приміщеннях. У 1980-х роках цей рух поширився на Європу та Японію.

З початку 2010-го року працює спеціальна комісія, що складається з альянсів експертів, які зосереджується на розв'язання основних проблем, що виникають у сфері артрезиденцій. До цих проблем відносяться високі вимоги до соціальної ролі резиденцій, що може призводити до спаду зацікавлення митців у відвідуванні подібних заходів. Тому експерти досліджують новий потенціал для митців, щоб зробити резиденції більш привабливими. Це може включати подолання культурної ізоляції певних країн чи регіонів, створення та розвиток локальних мистецьких середовищ, підтримку окремих культурних або креативних напрямів діяльності й т.д.

Види артрезиденцій можуть варіюватися в залежності від місцеперебування, фінансової підтримки та інших факторів, що впливають на організацію резиденції. Можна виділити три основні типи артрезиденцій:

1. Офіційні проєкти, що мають постійні джерела фінансування. Діяльність таких резиденцій відрізняється високим рівнем організації. Роботу таких проєктів зазвичай забезпечує штаб штат найманих працівників й волонтери. В таких місцях творці забезпечені усім необхідним для творчості. Залежно від цілей проєкту термін перебування гостей може досягати одного року, але зазвичай заїзд триває не більше 2-3 місяців. Проєкти можуть бути присвячені дослідницькій діяльності, поглибленню міжкультурного діалогу, облаштуванню міських ландшафтів і іншим цілям.

2. Невеликі проєкти, що створюються на гроші меценатів і одноразові гранти. Резидентам надаються окремі апартаменти для проживання, але кухня та інші зручності не завжди присутні. Зазвичай ініціаторами подібних проєктів є ентузіаст, що тим чи іншим чином мають відношення до мистецької спільноти, підприємці, що зацікавлені в інформаційних приводах, а також громадські організації. В якості плати за перебування на території резиденції творці можуть запропонувати свої роботи, або взяти участь в корисному для мецената проєкті.

3. Самоокупні проєкти з малим бюджетом. У небагатих країнах ЄС, Південній Америці та Азії на створення артрезиденцій важко знайти гроші. В такому випадку організатори можуть перекласти витрати за проживання та харчування на гостей. Часто організаторами подібних проєктів є самі художники, які й займаються збором грошей. Вимоги до учасників тут мінімальні. Термін перебування зазвичай становить від одного до кількох тижнів.

Артрезиденції можуть різнитись в залежності від тематики, цілі та видів мистецтва: є окремі проєкти для художників, скульпторів, письменників, дизайнерів, фотографів, музикантів, драматургів і т.д. Артрезиденції можуть бути освітніми, розважальними, дослідницькими,

багато проєктів націлені на культурний обмін та встановлення міжнародних зв'язків.

Мистецькі резиденції організовуються в різних місцях. Наприклад, у великих містах можуть такі заходи можуть облаштовуватись на квартирах-студіях, наприклад художня резиденція «Acme Studios Ltd» у Лондоні. Ця резиденція є доволі престижною і корисною для митців, бо пропонує артисту нові можливості та корисні знайомства. Кожному резиденту виділяють наставника, ознайомлюють з кураторами та іншими художниками, а також допомагають з реалізацією проєкту або організацією виставки. Також мистецькі резиденції можуть бути розташовані в екзотичних місцях. Наприклад, «The Center for Land Use Interpretation» знаходиться в індустріальній пустелі США, прямо посеред колишнього заводу з дослідження атомної енергії, оточеного піщаними бурями. Такі спеціалізовані резиденції зазвичай присвячені вивченню ландшафтів та навколишнього середовища.

Ідея перетворення промислових зон на культурні простори стає дедалі більш популярною. Наприклад, резиденція «Air Krems» знаходиться в колишній фабриці килимів поруч з австрійським містечком Кремс, а проєкт «Forn de la calç» розташований на покинутому заводі з виробництва вапна неподалік від Барселони в Іспанії.

На сьогодні артрезиденції набули великої популярності й стали світовим трендом, які фінансують міжнародні організації. Існує всесвітня мережа артрезиденцій, яка підтримується різними впливовими спонсорами, такими як TransArtist, RESartist, Resourcesforartists, Partners&networks, AllianceofArtists' Communities, DutchCulture, GAI, IGBK, FinnishArtists' StudioFoundation, SCCA – Ljubljana. Ці організації допомагають у керуванні та розповсюдженні інформації у світовій мережі міжнародним резиденціям, а також допомагають митцям з різних куточків світу знайти своє місце призначення.

Мистецькі резиденції є важливою складовою сталого розвитку більшості європейських країн. Креативна індустрія, невіддільною частиною якої є й артрезиденції, має великий економічний потенціал. С. Д. Щеглюк у своїй статті зазначає, що світовий довід доводить про великий потенціал та внесок у соціально-економічний розвиток регіонів креативних індустрій, що за оцінками експертів становить у європейських розвинених країнах від 4 до 12% ВВП і має тенденції до зростання, формує мільйони робочих місць, підвищує якість життя населення тощо. Креативність є важливим елементом постіндустріальної економіки, водночас і новітнім чинником суспільного розвитку. Креативна індустрія характеризується не лише певною сукупністю видів економічної діяльності, які виробляють креативні товари та послуги, а й підходом до формування нової економіки, яка базується на застосуванні людської творчості та активізації творчого потенціалу людини з метою отримання конкурентних переваг.

За останні роки кількість артрезиденцій у Європейському Союзі помітно зросла, але не просто так, а з конкретною метою – сприяти гостинності, добросусідству та толерантності з підтримкою на міжнародному рівні. Виконання цих цілей сприятиме уникненню міжнаціональних та міждержавних конфліктів, що можуть і вже, на жаль, виникають у багатокультурному об'єднанні з різним рівнем економічного розвитку. В контексті культури ЄС, артрезиденції виконують соціально-відповідальну роль, сприяючи вихованню толерантності до туристів, переселенців, та іноземців, а також забезпечуючи нове значення територіям, що раніше були запущеними. Загалом, артрезиденції є джерелом розвитку культурного життя, ре інновації промислових зон та історичних територій, збільшують привабливість спальних та промислових районів завдяки пожвавленню культурної сфери. Музеї, що організовують на своїй території резиденції та подібні мистецькі простори, також стають популярнішими серед громадян та туристів.

1.2. Вплив артрезиденцій на розвиток туризму.

Слід зазначити, що у наш час арттуризм набуває неабиякої популярності. Його розвитку та розповсюдженню сприяє все більша зацікавленість людей у творчій самореалізації, культурному й духовному розвитку, а також розвиток туристичної галузі в цілому, якому сприяло потужне економічне зростання в країнах Європи у 1970-80 роки. З 2010 року туристична галузь продовжувала набирати обертів як в розвинених, так і в країнах, що розвиваються. За оцінками Світової організації туризму (UNWTO), кількість міжнародних туристів зросла з 940 мільйонів у 2010 році до 1,4 мільярда у 2018 році. У 2010-х роках туризм став все більш доступним завдяки зростанню числа низькобюджетних авіакомпаній, зниженню вартості авіаквитків та швидкому розвитку онлайн-бронювань і додатків для мобільних пристроїв.

Момент розвитку та популяризації арттуризму припадає на початок XXI ст. У цей час відбулося зрушення туристичного інтересу від культурно-історичної спадщини до творчого туризму, що відображає реалії сучасного мистецтва та поточні процеси у сфері творчості. Творчий туризм тісно пов'язаний з культурним туризмом, він є важливою галуззю індустрії відпочинку. Арттуризм забезпечує не лише економічну стабільність певного регіону, а й збереження культурної й історичної спадщини країни, оскільки саме до творчого туризму відносять такі заходи, як: відвідування галерей, музеїв, виставок творів мистецтва, походи у театр та оперу, відвідування творчих вечорів та безпосередньо артрезиденцій. Ось як характеризує творчий туризм, О.П. Плюта: «Арттуризм створює позитивні характеристики певної території, формує певний образ у споживача щодо культурно-історичної спадщини, сучасного мистецтва, повсякденного стилю життя тощо... креативний (творчий) туризм орієнтований на реалізацію потреб туристів у творчому самовираженні та духовному розвитку на основі їх власної практичної творчої діяльності. Він не прив'язаний до конкретних видів культурних пам'яток, але може ґрунтуватися на будь-яких з них, в

різних поєднаннях. Головною його рисою є власна творча діяльність туриста у мистецькій сфері (малювання, музика, літературна творчість, прикладне мистецтво, фото та кіномистецтво тощо) та у сфері духовного самовдосконалення (навчання різним духовним практикам)»[24].

Арттуризм є складовою формою культурно-пізнавального туризму. Вимоги до творчого туризму: по-перше, співпраця між туристичними підприємствами та осередками сучасного мистецтва; по-друге, збільшення інвестицій для залучення мистецьких туристів; по-третє, для створення продуктів творчого туризму необхідні спеціалісти, які орієнтуються як у світі мистецтва, так і є компетентними в питаннях туристичного бізнесу. Арттуризм – це можливість духовного збагачення та творчого розвитку. Арттуристів приваблюють тематичні тури, присвячені окремим видам культури й мистецтва. Так, наприклад, багато колекціонерів відвідують художні галереї, закриті та відкриті виставки, з метою придбання художніх творів. Поціновувачі мистецтва зможуть побачити не тільки роботи відомих художників, які увійшли в історію світового мистецтва, а й роботи сучасних художників, що лише починають свій шлях до визнання [24].

У підсумку до цього розділу хотілося б зазначити, що мистецькі резиденції, дійсно, мають неабиякий потенціал у туристичній індустрії. Подібні творчі простори відіграють велику роль у розвитку та розповсюдженні сучасного мистецтва, надають художникам та артистам платформу для творчого розвитку та пошуку себе й, звісно, приваблюють туристів з усього світу. Збільшення кількості міжнародних артрезиденцій в Україні матиме позитивний вплив на розвиток творчого та історико-культурного туризму, що своєю чергою допоможе стабілізувати економіку, зруйновану війною, та збільшить культурний обмін із країнами-політ. партнерами.

1.3. Артрезиденції Європи та світу

Перед тим, як розглянути особливості українських артрезиденцій, було б доречним спочатку звернути увагу на закордонний досвід організації артрезиденцій, бо в багатьох аспектах українські митці цей досвід перейняли. Закордонна історія артрезиденцій може бути поділена на кілька етапів. Перший етап – це мистецькі колонії XIX століття, які можна назвати предтечею сучасних резиденцій. Лаура Кеніс характеризує явища мистецьких колоній так: «Ми можемо простежити, що резиденції для митців сягають корінням у романтичну ідею 19-го століття - не дивно, що одні з перших у світі колоній митців були засновані в Німеччині часів Каспара Давида Фрідріха, а також у Франції та Нідерландах у 1820-х роках. У Канаді любов до пейзажу, любов до ландшафту володіє нашою колективною уявою з часів «Групи семи», і, можливо, це та сама сила, яка спонукає сучасних художників шукати резиденції в таких місцях, як Центр Банф, острів Фоґо та Інститут мистецтва та культури «Клондайк» у Доусон-Сіті» [36].

Ідея художньої колонії виникла в епоху романтизму на початку 19 століття, і ідея митців, які усамітнюються в дикій природі або в місцях, не обмежених суспільством, збереглася в сучасних будинках у містах і селах. У ті часи, аж до початку 20 століття, художники часто «осідали» на роки чи десятиліття. Концепція колонії натякає на тимчасову автономну зону Хакіма Бея, простір, відокремлений від формального контролю та структур. Ці ранні мистецькі колонії були створені як своєрідна утопія, місце, де головною місією художника могло бути відчуття природної краси та створення своїх робіт. У цих просторах художники можуть уникнути багатьох звичайних обмежень повсякденного життя та повсякденної поведінки. Подібно до цих колоній, сучасні резиденції є своєрідною постійною тимчасовою спільнотою, у якій окремі члени можуть змінюватися, але ви завжди можете знайти спільноту художників [36].

У кінці XIX - на початку XX століття мистецькі резиденції мали за мету пропаганду неакадемічного мистецтва та створення комфортних умов

для роботи художників. У 1960-х роках з'явилися дві нові моделі: одна з них передбачала відмову від буржуазного суспільства та спроба створення митцем власного ідеального світу, працюючи в ізоляції, а інша спрямовувалася на соціальні та політичні зміни. Третій етап розпочався в 1990-х роках і характеризується запровадженням більш різноманітних видів резиденцій.

На сучасному етапі можна виділити два основні напрямки в розвитку артрезиденцій. Перший - це створення масштабних, спеціально обладнаних майданчиків, які надають художникам різні можливості для розвитку. Перебування в таких резиденціях є важливим етапом в кар'єрі художника. Ці проєкти зазвичай фінансуються великими організаціями та урядовими програмами. Другий напрямок - це невеликі резиденції, які організують самі художники. Ці резиденції сприяють встановленню зв'язків та реалізації тимчасових обмінних проєктів. Деякі художники навіть створюють резиденції прямо у своєму власному домі [2].

Упродовж останнього десятиріччя стало поширеним явище організації артрезиденцій освітніми закладами, це сприяє розвитку науки та мистецтва й збільшує потенціал співпраці фахівців цих галузей. Однією з таких резиденцій є «Cambridgesustainabilityresidency», яка була заснована у 2010 році групою зацікавлених осіб, поділяючих спільні інтереси. Перші діалоги в рамках цієї резиденції відбулися у 2013 році. Резиденція в Кембриджі утворилась доволі швидко та без перешкод, оскільки це місце сприяє створенню міжнародного діалогу між науковцями та митцями, бо вплив одного з найпрестижніших університетів світу, а також відомої Кембридзької мистецької школи, заснована у 19-му столітті, важко переоцінити. Освітні заклади використовують свій потенціал, щоб забезпечити резиденцію для науковців та кураторів, і результати їх діалогів не обмежуються галереями, а стають цінними знаннями для поширення принципів сталого розвитку серед дослідників, біологів, економістів та інших експертів. Сталий розвиток - це форма розвитку суспільства, яка задовольняє потреби сучасності, не

загрожуючи можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [36].

Багато резиденцій та програм чітко заявляють про свій інтерес до навколишнього середовища: програма 2013 року Культурного центру Caetani у Верноні, Британська Колумбія, шукала художників, які працюють над темами природи, її збереження та соціальних питань; організація, яка керує резиденцією на острові Фого у Ньюфаундленді, заявляє про інтерес до «геотуризму» - виду туризму, спрямованого на підтримку спільноти, спадщини та навколишнього середовища. Центр Банф дотримується національних і міжнародних кодексів сталого розвитку в межах своїх об'єктів і впроваджує екологічно орієнтовані програми, в тому числі програму 2011 року з технологій і перероблювання відходів.

Мистецьки резиденції також можуть відігравати роль каталізатора для розвитку сільського туризму. У 2010 році у Кордобі, що в Іспанії, з'явилася некомерційна організація під назвою «La Fragua», яка спрямовує свої зусилля на розвиток мистецтва в сільських районах та підвищення соціального контексту цих місцевостей. Куратори резиденції ставлять перед собою завдання поєднання наукових досліджень, творчості та показу мистецтва. Вибрані для реалізації проекти завжди включають експерименти художників з довкіллям. Протягом існування цього мистецького центру та міжнародних художніх проектів було проведено понад 150 резиденцій для художників, виставки, спектаклі, громадські заходи та значні навчальні програми. «La Fragua» позиціонує себе як агент соціальних змін в Іспанії, сприяючи довгостроковій трансформації культурного ландшафту та нагадуючи суспільству про потенціал мистецтва у збагаченні реальності та підготовці громадян до свободи. Розташована організація у монастирі Санта-Клара, побудованому у 15 столітті, який є видатною пам'яткою історії та архітектури в провінції Кордоба і має площу 7 000 квадратних метрів. Крім студій для художників, на території також працює відкритий простір площею понад 350 квадратних метрів для творчості, діалогу та активного спілкування. Місцеві

жителі та спільноти відкриті до співпраці та колабораційних проєктів, що стало досягненням п'ятирічної діяльності резиденції. У березні 2014 р. за підтримки Посольства Норвегії у Мадриді, засновники «La Fragua» відкрили «Combo» – ще один некомерційний простір уже в обласному центрі, у містечку Кардова з метою ініціювання позитивної й довготривалої платформи для міжнародної співпраці. Тут іспанські художники працюють над спільними проєктами з іноземними резидентами. Обидва проєкти мають на меті культурного збагачення селищ та містечок, що не приваблюють іноземців в туристичному плані, через що мають шанси виродитись через недостатню кількість заробітних місць, а отже – мають проблеми кількістю населення. Організатори запрошують художників творити на цих важливих, як з історичного, так і архітектурного погляду, територіях, які досі залишалися непопулярними. Результатом подібних артпроєктів є те, що тепер такі малі населені пункти поступово з'являються на туристичних мапах світу [37].

Подібні принципи застосовуються в артрезиденції «Arquetopia» у Мехіко. «Arquetopia» є некомерційним фондом, метою якого є сприяння розвитку та соціальній трансформації через освітні, мистецькі та культурні програми. Організація має унікальний підхід, зосереджений на сучасному, міждисциплінарному та міжнародному співробітництві у своїх програмах. Художники співпрацюють з місцевими підприємствами, державними та приватними установами, а також громадськими організаціями.

Фонд прагне досягнути сталого розвитку, шляхом впровадження чотирьох принципів, які втілені у всіх його програмах та заходах: суспільна свідомість, загальна відповідальність, інновації та локальні мережі розвитку. «Arquetopia» бажає створити позитивний вплив на суспільство, сприяючи економічному розвитку, створюючи робочі місця і зберігаючи історичну, художню та культурну спадщину. Резиденція не надає стипендій, але проживання в ній є платним. Зате вона надає доступ до бібліотечних фондів та архівів, дає можливість вивчати традиційні ремесла і досліджувати

мистецтво та культуру Мексики, взаємодіючи безпосередньо з її носіями. Організація також займається підтримкою молодих місцевих музичних гуртів [34].

У листопаді 1996 року в Провіденсі, старовинному портовому місті Род-Айленда, США, під керівництвом Університету Брауна та Школи дизайну Род-Айленда Союз художників провів триденний симпозіум на тему «Американська творчість під загрозою». Семінар поставив перед собою такі завдання: визначити природу творчості в історичному, психологічному та культурному аспектах; виміряти важливість творчості для здоров'я та розвитку американського суспільства; визначити соціальні чинники, які сприяють або перешкоджають творчості, дітям та дорослим, представити нові інноваційні стратегії заохочення розквіту мистецтва в Америці та включити ці ідеї в плани дій для відновлення творчості як пріоритету державної політики, культури, філантропії та освіти. У результаті після більш як двох десятиліть наполегливої праці кількість мистецьких резиденцій у США зросла до трьохсот. Альянс став центром усіх можливостей у цій галузі для американських митців і програм резиденцій. Також у той самий час подібне зростання кількості мистецьких резиденцій спостерігалось в Європейському Союзі, але з конкретними завданнями, які сприяли гостинності, доброзичливості та толерантності, і всі вони підтримувалися на міжнародному рівні. Ці доручення були мотивовані запобіганням розвитку міжнародних і міждержавних конфліктів, які інколи можуть виникати у міжкультурних суспільствах з різним рівнем економічного розвитку. З 2010 року цим завданням займається окремий комітет, який об'єднує митців та інших професіоналів для розв'язання фундаментальних проблем, пов'язаних із ще не спостережуваним феноменом мистецьких резиденцій. Соціальні проблеми, пов'язані з надто вимогливою соціальною роллю резиденцій, тепер очевидні, як наслідок, шукається новий потенціал для митців[22].

Фінансування багатьох артрезиденцій відбувається через чисельні культурні фонди та Грантові програми, така практика впроваджена по всьому

світу. Про деякі особливості фінансування резиденцій Л.Р.Ничай пише так: «Нині існує всесвітня мережа артрезиденцій, що підтримуються такими організаціями як TransArtist, RESartist, Resources for artists, Partners & networks, Alliance of Artists' Communities, DutchCulture, GAI, IGBK, Finnish Artists' Studio Foundation, SCCA – Ljubljana. Вони допомагають у менеджменті та просуванні інформації у світовій мережі міжнародним резиденціям, а також митцям з різних континентів знаходити своє місце призначення»[22]. У багатьох матеріально успішних країнах існують внутрішні асоціації мистецьких інституцій, які є членами міжнародної спільноти. Малі країни, які є економічно несприятливими, асоціюються географічно з організаціями, які мають таку саму приналежність. Існує кілька установ, присвячених мистецтву: China Residencies (Китай), Finnish Artists' Studio Foundation (Фінляндія), Touring Artists (Німеччина), artinresidence.it (Італія), AIR-J (Японія), AiR Platform NL (Голландія та Фландрія), residency-network iberamerica (Латинська Америка), Nordic Culture Point (країни Північної Європи), ArtResideRUS (Росія), Art Servis (Словенія), Art Motile (Іспанія), artistsinresidence.ch (Швейцарія), Arts Residency Network (Тайвань), Alliance of Artists' Communities (США). Оскільки резиденції для митців вимагають значних фінансових вкладень, особливо ті, що передбачають проживання кількох митців одночасно, важливо, щоб в їх організації зацікавлені були певні сторони, такі як фізичні та юридичні особи, стейкхолдери, які мають легітимний інтерес у діяльності резиденції. Митці у цьому випадку можуть виконувати різні ролі, за які стейкхолдери готові платити. Варто зазначити, що існують резиденції, в яких головними зацікавленими сторонами є самі митці [22].

1.4. Досвід організації артрезиденцій в Україні.

Вивчаючи розвиток артрезиденцій в Україні, необхідно звернутися і до вітчизняної історії. В радянський період історії України існувала єдина централізована система організації творчого простору, втілена в Будинках

творчості. Вона справила великий вплив на сучасні українські мистецькі резиденції. Будинки творчості створювалися для письменників, художників та інших представників творчої інтелігенції. Усі вони були влаштовані за допомогою офіційних творчих спілок, проживати в них могли тільки члени цих організацій. Порівнюючи діяльність радянських Будинків творчості та сучасних артрезиденцій, можна знайти й спільні риси, і відмінності.

Можна стверджувати що на розвиток сучасних українських артрезиденцій впливають як досвід Домів творчості Радянського Союзу, так і західні віяння що до організації творчого простору. Українські художники та менеджери активно беруть участь у міжнародних мистецьких заходах. Виконуючи роль культурних дипломатів, вони ведуть активний діалог з західними колегами та сприяють налагодженню відносин між державами, переймають необхідні знання та черпають ідеї для створення нових артрезиденцій та виставок на Батьківщині. Пропонуємо розглянути декілька прикладів вдалої організації мистецьких резиденцій на території України.

Перша артрезиденція в незалежній Україні була заснована у 2008 році художницею Алевтиною Кахідзе у її власному будинку в невеликому селі Музичі під Києвом. Після закінчення художньої академії Яна Ван Ейка в Нідерландах і тривалого перебування в різних резиденціях Європи, вона повернулася в Україну з метою створити власне місце для проживання митців з-за кордону, щоб «подорожувати, не покидаючи власного дому». Проєкт Алевтини є міжнародним та приймає митців з усього світу. За дев'ять років існування резиденції в Музичах відбулося багато зустрічей та виставок Алевтини та її друзів, на які були запрошені всі мешканці села та гості з Києва. Засновниця резиденції наполягає на необхідності підтримки подібних проєктів на державному рівні в Україні, оскільки це важлива культурна промоція нашої країни й свідчення бажання розвиватися та інтегруватися в сучасний світ.

А. Кахідзе зауважує, що митці з інших країн, не дивлячись на готовність увійти в незнайомий для них контекст, часто стикаються з різними

складнощами - від міжкультурних до побутових, таких як відключення світла або проблеми з транспортом. Проте, саме на перетині різних культурних світів часто відбуваються несподівані відкриття. Наприклад, швейцарський художник Роланд Рус був захоплений тим, як українці в маршрутках передають чужі гроші водіям і повертають решту пасажиром. Його творча робота, створена під час перебування в резиденції в Музичах, навіть потрапила до музейної колекції.

У рамках проекту, який має на меті поширення історії села Музичі, також планується видання книги «Розширена Історія Музичів», яка включатиме біографії та інформацію про всіх учасників цього проекту з перекладом на українську мову [31 с. 5-6].

У Європі досить популярною є ідея перетворення промислової зони на культурний простір. У Німеччині в Рурському басейні, у Франції у вугільному регіоні Ельзасі та Лотарингії на місці підприємств, що закриваються, виникли культурні центри, концертні зали, музеї, цілі квартали «творчої індустрії». В Україні така модель артрезиденції, була реалізована в рамках артцентру «Ізоляція», який був розташований у Донецьку на території колишнього заводу з виробництва ізоляційних матеріалів. Метою цього проекту слугувало залучення художників з різних країн до Донецької області, як до перспективного творчого регіону.

«ІЗОЛЯЦІЯ. Платформа культурних ініціатив» ставила за мету подолання культурної ізоляції Донецька, що в мистецькому плані тривалий час був відірваний від Українського та світового артконтексту. Починаючи з 2010 року, в рамках впровадження резиденцій в Донецьку проводилися заходи, на яких митці взаємодіяли з місцевим середовищем, історією, культурою та промисловою спадщиною Донбасу.

Однією з таких резиденцій була «ІЗОЛЯЦІЯ 2.0», яку курував австралійський художник Адам Нанкервіс. Цей захід був присвячений переосмисленню Донецька. Також слід зазначити вплив таких творчих резиденцій тих років, як «Мінлива хмарність» та «Турбореалізм (Прорив)»,

кураторами яких були В. Іванова та Агнешка Піндер. В них брали участь як українські, так і закордонні митці. У період з 2011 по 2012 роки в рамках резиденції «Мінлива хмарність» восьмеро фотографів з різних країн отримали можливість працювати в Донецьку. Після того, як у 2014 році сепаратисти та військове угруповання Російської Федерації захопили виставковий простір «ІЗОЛЯЦІЇ» в Донецьку, Фонд був вимушений переїхати до столиці. Інституція організувала в Києві резиденцію «Архітектура України», в центрі уваги якої опинився урбаністичний потенціал Маріуполя. Резиденції, які вже відбулися у рамках заходів «Ізоляція» мали велике значення і для художників, і для місцевої громади, оскільки проекти були унікальними та їх тематика була тісно пов'язана з донецьким контекстом. Наразі подальша доля та перспективи майбутніх мистецьких резиденцій в Донецьку та області невідомі [29, 31 с. 8-9].

У 2015 році в Івано-Франківську була створена артрезиденція на основі організації під назвою «Тепле місто», яка має на меті розвиток культурного ландшафту цього міста з багатовіковою історією та архітектурою, розташованого поруч з культурною столицею - Львовом. Артрезиденція мала на меті перетворити звичайне провінційне місто на центр тяжіння для творчих людей, прогресивний культурний центр. Під керівництвом Павела Альтгамера у рамках заходу «Конгрес рисувальників», на який були запрошені відомі польські аніматори, був започаткований діалог між творчими об'єднаннями та звичайними глядачами. Ось що пишуть про свій проєкт засновники: «Конгрес рисувальників» об'єднує людей завдяки спільному малюванню і є безпосереднім виявом колективної творчості. Кожен малює де хоче і що хоче, професійні й не професійні художники, аматори мистецтва перетинаються на одній локації для проведення діалогу через засоби візуальної комунікації. Таким чином складається ситуація, коли всі малюють разом, без жодної можливості ізоляції від інших, що «породжує нову свідомість спільноти», коли з хаосу народжується конструктивний діалог і порозуміння. Особливою ознакою «Конгресу рисувальників» в Івано-

Франківську стало спільне створення шести скульптур. Проєкт залучив представників всіх соціальних груп, розвинув діалог та комунікацію через різні техніки малювання.

Загалом близько 10 тисяч людей як з Івано-Франківська, так і з інших міст України відвідали «Конгрес рисувальників» як учасники й гості...» [8].

Ще одним цікавим проєктом є артрезиденція «Над Богом», що була створена у Вінниці у 2015 році. Резиденція була втілена в життя завдяки підтримці Посольства Швейцарії та місцевої влади, що активно допомагала з організацією артпростору. Організаторами резиденції виступили «Кризовий медіацентр» у співпраці з «Конгресом активістів культури». Містом проведення івенту була обрана Вінниця, як одне з найпрогресивніших міст України, а локацією – старий кінотеатр. «Вінниця – маленька модель великої України, де пострадянське несвідоме частоперемагає усвідомлений вибір європейського вектора розвитку. Тут дійсно є затишна манірність провінційної Європи: педантично чисті тротуари й громадський транспорт, який точно за розкладом курсує радянськими вулицями й проспектами, широту і масштаб яких все ще можна розгледіти за кількістю рекламних поверхонь. Але, як це зазвичай ібуває в провінції, декларована відкритість усього новому найчастіше існує тут лишена слухом», – таку характеристику обраному місту дає мистецтвознавець Ольга Балашова [28]. Метою резиденції було розробити механізм розв'язання суспільних проблем шляхом застосування творчого підходу та мистецтва в цілому.

Програмні заходи артрезиденції можна було поділити на три напрями: візуальний, інтерактивний та дискусійний. Загальною темою для всіх резидентів та учасників була «декомунізація», яка, після прийняття законів 2015 року, призвела до неконтрольованого нищення творів мистецтва в окремих випадках, поки не було надано уточнень щодо цього питання. Під час роботи над цією темою резиденти, учасники та гості використовували поняття «постсоветське», «радянська свідомість», «утопічність» та

«ідентифікація», застосовуючи партисипативний підхід до розв'язання проблеми замість застарілого директивного підходу[31 с. 11-12.].

Від моменту свого заснування творча ініціатива «Над Богом» була і є центром тяжіння для митців та молоді з усієї України. Ось як коментують свою роботу організатори заходу: «Ми приїхали у Вінницю у закинутий кінотеатр, щоб підкреслити його красу, розкрити його потенціал та важливість. Раз на два роки ми його відчиняємо, прибираємо, обладнуємо якісною технікою і пропонуємо усім охочим наповнювати цей простір новими змістами. Нам було важливо дивитися, який спосіб дозвілля обиратимуть люди в «Росії», ми спостерігали й були відкриті до усього, крім агресії та насильства. Після кількох вкрай неприємних інцидентів хотілося зібрати речі, і поїхати додому. Ми були дуже засмучені, думали, що резиденція не вдалася, все пішло не так, ми втомилися і хочемо спати. Протягом 7 днів у резиденцію приходили вінницькі художники(ці), музикант(к)и й кінорежисер(к)и, показували свої роботи й ділилися своїми планами, слухали музику, спілкувалися, причащалися в барі, курили на сходах, танцювали... І розповідали, що у Вінниці дуже мало доступних публічних просторів, де можна було б робити це все вільно, легко та безкоштовно»[20].

Ще один цікавий проєкт, який про який хотілося б розповісти – харківська резиденція «Резиденти Всесвіту»: «мистецька резиденція, що базується на принципах міждисциплінарності, була спрямована на співпрацю з підрозділами ХНУ ім. В. Каразіна. Художники з України, Великобританії, Іспанії, Литви, Німеччини та Польщі працювали з колекціями та просторами бібліотеки й музеїв археології, природи, історії університету ХНУ ім. В. Каразіна, ботанічним садом, астрономічною обсерваторією, а також з самою архітектурою будівлі університету. Всі напрацювання митців увійшли до виставки у форматі work in progress, що відкрилася в галереї університету»[18]. Проєкт відбувся завдяки підтримці та активній участі Центру сучасного мистецтва «Єрмілов Центр», Університету імені

В. Каразіна та ГО «Асоціація випускників, викладачів і друзів Харківського національного університету імені В. Каразіна». Організаторам резиденції було важливо залучити українських художників, оскільки попередні резиденції в основному співпрацювали з закордонними художниками, яких фінансували міжнародні організації або посольства. Це стало можливим завдяки співпраці з УКФ.

У проєкті «Резиденти Всесвіту» вдалося зміцнити міждисциплінарні зв'язки в сучасному мистецтві та музейних і освітніх комплексах. Сім підрозділів Харківського національного університету імені В. Каразіна, зокрема Музеї археології, природи, історії університету, бібліотека, ботанічний сад, обсерваторія та хол університету, були залучені. Організатори відзначають успішну комунікацію між представниками підрозділів університету та резидентами. Концепція резиденції не обмежувала художників у виборі медіа, технік і матеріалів, що призвело до позитивних результатів. На фінальній виставці митці представили свої роботи в різних форматах, таких як відеоарт, інсталяції з текстилю та знайдених предметів, фотографії, текст, відеомеппінг, 2D та 3D моделювання.

В результаті, Музей історії університету отримав дві інсталяції від художника Томаса Терекаса з Литви в якості подарунка. Також тривають перемовини про виставку роботи «Гербарій» у ботанічному саду університету, яку створила українська художниця Анна Тарадіна. Робота Рафаеля Крома з Німеччини незабаром стане частиною експозиції Музею археології, а сайт-специфічний проєкт польської мисткині Патриції Пліх вже демонструється в холі головного корпусу університету. Варто відзначити, що співпраця з підрозділами продовжується й поза термінами резиденції. Наприклад, Музей археології, ботанічний сад та астрономічна обсерваторія проводять перемовини з художниками щодо подальшої демонстрації їхніх проєктів.

У 2015 році розпочала свою діяльність творча організація «ДЕ НЕ ДЕ». Проект ставить за мету дослідження явища декомунізації в Україні. Резиденція не має постійного складу учасників та діє коштом самоорганізації. Художники-активісти розпочали свої дослідження процесу декомунізації у місті Вінниця (у резиденції «Над Богом») і продовжили свою роботу на Сході України, в постокупаційних містах, таких як Сєвєродонецьк, Слов'янськ та Маріуполь. У кожному з цих міст вони організували публічні події, такі як дискусії, обговорення та неформальні зустрічі художників з місцевими жителями, з метою глибшого та багаторівневого розуміння життя в кожному з цих міст. Під час дослідження процесів декомунізації виникало питання про пошук та виявлення "нової" ідентичності пострадянських та постіндустріальних міст та містечок, зокрема тих, що в цей час переживають декомунізаційні процеси найбільш болісно. У своїх пошуках художники використовували практику взаємодії з місцевим населенням, більше зосереджуючись на емоційному сприйнятті, ніж на соціальних аспектах. Наприклад, група художників TanzLaboratorium представила в кожному місті проект документального театру під назвою «Експертиза», в якому місцеві жителі брали участь разом з художниками. Такий підхід дозволив розкрити суспільні проблеми через емоційне співпереживання, розширюючи їхнє розуміння за межами локального контексту.

Члени проекту «ДЕ НЕ ДЕ» брали участь в організації багатьох творчих заходів по всій Україні, таких як: «Люби та знай свій рідний край», «Над Богом», «НаВІЙяне», «ДЕ НЕ ДЕ: Південь» та інші [31 с. 15]. Ось що говорять про свою діяльність організатори проекту Євгенія Моляр і Леонід Марущак: «Бекграунд, що об'єднує всіх учасників і учасниць ДЕ НЕ ДЕ — це робота в публічному просторі або його осмислення. Декомунізація була першою темою, що нас об'єднала. І у 2015 році ми зібралися у вінницькому кінотеатрі «Росія» на резиденції «над Богом», основною темою якої була трансформація і мутація публічного простору в контексті декомунізації. Ми намагалися ширше мислити про ідеологічні зсуви у цілому і прослідковували

це спочатку на прикладі Вінниці. Багатьох тоді турбувало, що відбувається з радянською спадщиною і з маніпулятивним, на нашу думку, декомунізаційним законодавством і для цього ми зібралися один раз (як ми тоді думали) обговорити це та створити якісь творчі рефлексії. Але виявилось, що це настільки глибока і безмежна тема, яка нас не відпускає і досі... У «ДЕ НЕ ДЕ» немає структури, немає ні якісного, ні кількісного показника: не можна намагатись зрозуміти незрозуміле. Ми навіть не задаємося цим питанням, щоб не витратити часу. Якось воно існує і плодоносить, але як — це важко пояснити. кожного разу, коли мене питають що таке «ДЕ НЕ ДЕ», я умиваю руки, бо не знаю, як це характеризувати й чи потрібно це робити. Більшість проєктів, які відомі під підписом «ДЕ НЕ ДЕ» отримували його вже на стадії реалізації або на дуже активній фазі існування. Діяльність «ДЕ НЕ ДЕ» не є продуктоорієнтованою. Відбувається постійний творчий пошук. Ми плануємо заздалегідь роботу над проєктами, вони всі є взаємопов'язаними один з одним. Одночасно відбувається робота з кількома темами, якісь із них набувають втілення, якісь відтерміновані у часі й ще чекають на подальше осмислення»[4].

«Кмитівський музей радянського мистецтва» (координаторка – Євгенія Моляр) та «Відділ сучасного мистецтва» (куратор – Микита Кадан) – артрезиденції, що базуються на території музею образотворчого мистецтва імені Й. Буханчука, що у місті Кмитів Житомирської області. Резиденції діють у рамках проєкту «ДЕ НЕ ДЕ» та за підтримки УКФ. Резиденція «Кмитівський музей радянського мистецтва» ставить за свою мету збереження та дослідження витворів мистецтва часів СРСР та відновлення культурного потенціалу селища, поживлення інфраструктури. Ось що говорить про проєкту одна з організаторів Євгенія Маляр: «ДЕНЕДЕ працює з радянським минулим, особливо з музеями, та їх трансформацією. Краєзнавчі музеї — тема, яка перегукується з ідеєю сучасного краєзнавства. Ми намагаємося досліджувати зміни, які відбуваються в усвідомленні локальної ідентичності, моменти ідеологічних зсувів, одним з яких свого

часу стала декомунізація. Саме вона і є початком нашої діяльності...Зараз радянська спадщина стигматизована, і той, хто хоче її побачити, втрачає таку можливість: твори зникають або нищяться. Найбільші музеї — Національний художній музей України, Одеський художній музей і Дніпропетровський художній музей — переміщують колекції соцреалізму в сховища. У цьому контексті Кмитівський музей наразі є єдиною інституцією, яка цей доступ може забезпечити...Ми хотіли знайти план експозиції, яку ще формував Йосип Буханчук. Першу виставку створювали дуже фахово та продумано. Значну частину займають роботи героїко-патріотичного характеру, з одного боку представлені роботи російських та українських митців, з іншого — Балтійських країн, а внизу — мистецтво республік Сходу. Ясно, що в 1985 році зовсім інакше сприймалася побудова експозиції за географічно-регіональним принципом» [6].

Також слід зазначити й проєкт за ініціативою Харківської муніципальної галереї – програма обмінних галерей Харків-Кошиця, що функціонує з 2012 року. Основною метою цієї ініціативи є спільний обмін досвідом та побудова ефективної комунікації між художниками. Програма надає можливість учасникам поглибити свої знання в галузі сучасного мистецтва, оскільки освітня програма в профільних вишах, що зараз існує, застаріла і не відповідає потребам сучасних художників. Резидентами програми можуть бути художники різних напрямків з України та Словаччини, без обмежень за віком. Зустрічі та робота в рамках резиденції відбуваються в Харкові в приміщенні Муніципальної галереї, а також у Кошиці в різних культурних установах міста. Тривалість резиденції становить 2-3 місяці.

Заслуговує уваги художній проєкт Тамари та Олександра Бабаків – артрезиденція «Великий Перевіз». У 80-ті роки митці придбали хату в однойменному селі в Полтавській області та стали запрошувати туди своїх друзів на творчі вечори. Починаючи з березня 2010 року, було започатковано роботу артрезиденції у партнерстві з Юрієм Осламовським. В рамках

резиденції запрошується група художників, склад якої може варіюватися від 1 до 3 осіб на кожне перебування. Учасники проєкту забезпечуються усім необхідним, художникам надається місце проживання, харчування, авторський гонорар художні матеріали та робочі місця в майстерні, а також організуються екскурсії по місцевим пам'яткам. Тривалість перебування становить 10-14 днів. Художники створюють серію робіт, з яких одна залишається в колекції резиденції, а решта стають власністю авторів. Один раз на рік організується група студентів мистецьких вишів України. За допомогою створеного матеріалу організуються виставки та публікуються каталоги.

Основною метою цього проєкту є популяризація сучасного українського мистецтва, співпраця з українськими художниками, підтримка молодих талановитих українських художників та освітня діяльність серед місцевого населення, створення необхідних умов для творчості та культурного простору для праці художників, обмін досвідом[1,25].

Висновки до розділу 1. Варто зазначити, що у сучасних умовах конкуренції територіальним утворенням все важче завоювати увагу зовнішніх цільових груп: туристів, інвесторів, спонсорів тощо. Коли унікальність території перестає бути головною перевагою, змагання за увагу цільової групи починає зміщуватися з раціональної сфери в емоційну. Зважаючи на те, що класичні маркетингові інструменти вже не ефективні, більшість регіонів змушені шукати нові способи просування. У цьому контексті культурно-освітній туризм пропонує багато можливостей.

Арттуризм відрізняється від культурно-освітнього туризму тим, що він охоплює історичні пам'ятки, місця та події в будь-якому прояві, пов'язаному з мистецтвом.

Артрезиденції впевнено займають свою нішу в індустрії творчого туризму. За останні сто років в Європі та світі спостерігається значний розвиток артрезиденцій. Ці установи, які надають художникам можливість

працювати в новому середовищі та спілкуватися з іншими творчими особистостями, стали важливими центрами для розвитку та поширення мистецтва. Одним з ключових факторів, що сприяли розвитку артрезиденцій, є зростання попиту інтернаціональній культурних обмінів. Завдяки сучасній мобільності та доступності подорожей, художники з різних країн мають можливість брати участь у програмах резиденцій у різних країнах, що сприяє міжкультурній співпраці. Крім того, зростання інтересу до сучасного мистецтва та його значення для розвитку суспільства також сприяло розвитку артрезиденцій. Владні структури та культурні організації усвідомлюють важливість підтримки художників та створення сприятливих умов для їхньої творчості. Тому багато міст і регіонів у Європі активно вкладають зусилля у розвиток інфраструктури артрезиденцій, створюють фінансові та організаційні підтримки для їх функціонування.

В Україні мистецькі резиденції лише починають зароджуватись. Але не дивлячись на поки малу численність, артрезиденції в Україні, спираючись на Європейський та Радянський досвід, встигли стати важливим явищем, що впливає на наш культурний простір. Вони створюють сприятливі умови для розвитку творчості, спілкування та обміну досвідом між художниками, сприяють формуванню нових художніх тенденцій.

РОЗДІЛ 2. АРТРЕЗИДЕНЦІЯ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ М. ЛИСИЧАНСЬК

2.1. Туристичні ресурси м. Лисичанськ

Перед розробкою будь-якого туристичного проєкту слід перш за все детально ознайомитись з місцем, де планується проведення заходу. У нашому випадку місцем проведення є місто Лисичанськ Луганської області.

Стисла загальна характеристика Луганської області буде виглядати таким чином: «Луганська область розташована на сході країни, і її територія становить 26,7 тис. кв. км (що складає 4,4% загальної площі України). За своїм розміром область займає 10-те місце серед інших областей. Луганська область має значний економічний потенціал і входить до першої п'ятірки найсильніших промислово-економічних регіонів країни. Частка Луганської області в загальному обсязі валової доданої вартості становить 4,5%. На її території зосереджено приблизно 4,6% основних фондів та 5% трудових ресурсів України. Промисловість відіграє провідну роль в економіці регіону, а її внесок до загального обсягу валового суспільного продукту становить три чверті. У багатогалузевому промисловому комплексі регіону провідну роль займає переробна промисловість»[14].

З цієї характеристики стає зрозуміло, що регіон ніколи не позиціонував себе, як привабливе для туристів місце, туристичний потенціал області ніколи серйозно не брався до уваги. Але в теорії розвиток туризму в Луганській області має великий потенціал та може сприяти пришвидшенню повоєнного відновлення населених пунктів та інфраструктури, приверне увагу до проблем регіону не лише українців, а й іноземну спільноту.

Одним з головних позитивних наслідків розвитку туризму буде створення великої кількості нових робочих місць, що сприяє зростанню загального рівня зайнятості населення в області, покращенню життєвого рівня мешканців, збереженню культурної спадщини, підвищенню престижу області тощо.

Не дивлячись на промислове спрямування регіону, туристична галузь Луганської області все ж таки мала певний розвиток до 2022 року. Було розроблено Туристичний паспорт, створено Громадську організацію «Туристична асоціація Луганської області». Ця організація є спільною платформою, яка об'єднує бізнес, громадськість, науку, органи влади з метою створення сприятливих умов для розвитку туристичної галузі в регіоні. Крім того, була розроблена Концепція розвитку туризму в Луганській області. Розвивались рекреаційні об'єкти на базі природно-заповідного фонду, створювались та відновлювались центри з рекреаційно-оздоровчого туризму. До початку повномасштабного військового конфлікту територія Луганської області налічувала близько «606 туристичних об'єктів, у т.ч. 152 релігійних закладів; 21 музеїв; 1 ландшафтний парк; 95 природоохоронні території; 1 печера; 11 гідрологічних пам'яток природи; 4 пішохідно-кінних екскурсії; 14 оздоровчих комплексів; 3 закладів культурного дозвілля; 20 баз відпочинку; 194 пам'ятників; 11 закладів дозвілля та розваг); 68 екскурсійних маршрутів» [15].

За даними соціально-економічного аналізу Луганської області за 2019 рік «у 2014 році п'ять обласних культурних установ були переміщені на територію, яка перебуває під контролем української влади. Ці установи включають Луганський обласний центр народної творчості, комунальну установу «Луганський обласний Центр навчально-методичної роботи, культурних ініціатив і кіномистецтва», Луганський обласний академічний український музично-драматичний театр, Луганський обласний краєзнавчий музей і Луганська обласна філармонія. У 2015 році до цього списку додалася Луганська обласна універсальна наукова бібліотека імені О.М. Горького. Усі ці установи повністю відновили свою роботу й успішно функціонують на території області. В музеях області зберігається понад 95 тисяч експонатів, з яких 63 тисячі належать до державної частки Музейного фонду України. Протягом 2018 року співробітники музеїв провели 4062 тематичних та оглядових екскурсій, підготували 54 наукові праці й статті, відкрили 241

виставку, прийняли 107,2 тисячі відвідувачів і розробили 124 тематико-експозиційних планів» [27].

Луганська область налічує значну кількість спортивно-оздоровчих об'єктів. До них належать 23 стадіони, 8 плавальних басейнів, 364 спортивні зали та 310 приміщень для фізкультурно-оздоровчих занять, з яких 117 обладнані тренажерами. В області також працюють комунальні заклади фізичної культури й спорту, такі як Луганська обласна школа вищої спортивної майстерності, Луганський обласний фізкультурний центр «Олімп», Луганський регіональний центр з фізичної культури та спорту інвалідів «Інваспорт», Луганська обласна спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа олімпійського резерву, Луганська обласна дитячо-юнацька спортивна школа для інвалідів, а також 20 ДЮСШ у містах, районах та ОТГ. Крім того, в кожному райцентрі та місті обласного значення є стадіон [27].

Тепер детальніше розглянемо саме місто Лисичанськ, його культурну та історичну спадщину, можливий туристичний потенціал. Перші поселення на територіях сучасного міста з'явилися ще за часів Бронзового віку, вони належали стародавнім представникам катакомбної культури, що займалися переважно скотарством та риболовецьким промислом. Через деякий час їх змінили представники зрубної культури. На цих землях також встигли пожити й кочівники, такі як кіммерійці, скіфи, сармати, та алани. У середньовіччі землі, які оточують сучасне місто Лисичанськ, були частинами великого «Дикого поля» - прикордонної зони, де зіткнулися інтереси запорозьких козаків, їхніх донських союзників та кримських татар. З 16 століття ці території потрапили під вплив і владу московитів (але не тільки - Кримське ханство також вважало ці землі на Донеччині та Луганщині своїми). У 17 столітті на території, де знаходиться сучасне Лисичанськ, з'явилися декілька поселень-зимівників запорозьких козаків. Одне з таких поселень – Лисичий Байрак або Лисича Балка - надало назву майбутньому місту. Причина вибору слова «балка» або «байрак» зрозуміла, оскільки в цій місцевості було багато лисиць.

Завод «Донсода» став найбільшим підприємством у цій галузі, яке на початку ХХ століття виробляло 80% всієї соди, що вироблялася в Російській імперії, і посідало друге місце в Європі за обсягом виробництва цього продукту. Багатство природних ресурсів Лисичанська, які сприяли розвитку вугільної та содової промисловості, також привело до зародження та розвитку скляної промисловості. На початку ХІХ - початку ХХ століття у місті функціонувало кілька скляних заводів, а в 1914 році був відкритий склозавод Ливенгофського акціонерного товариства [23,5].

За часів СРСР промисловість міста отримала новий виток розвитку, були втілені в життя такі проекти, як: завод «Пролетарій» (1932 р.), державний трест «Лисичанськвугілля», що об'єднував одинадцять шахт (1935 р.), шиноремонтний завод (1962 р.), завод з виробництва гумових виробів (1966 р.), фабрика технічних тканин (1968 р.), відкрито багато нових шахт і т.д. Після розпаду СРСР зазнали порушення традиційні економічні зв'язки між промисловими підприємствами Лисичанська, а нові економічні умови призвели до спаду промислового комплексу міста. У 90-х роках ХХ століття було закрито багато підприємств та припинено видобуток у шахтах. З початку 2000-х років впроваджувалися заходи щодо відновлення економіки міста.

Сучасний Лисичанськ – це типове постпромислове місто на заході Луганської області з усіма екологічними та соціальними проблемами колишнього потужного індустріального центру. «Площа міста становить 95,64 кв. км, що є 0,4 % від території області. Місто розташоване в північному районі Донецького кряжа, рельєф доволі різноманітний з численними перепадами висот(від пагорбів та височин до долин з балками та місцями рівнинною місцевістю). По території населеного пункту протікають дві річки – Сіверський Дінець та Верхня Біленька. Клімат місцевості можна характеризувати як помірний. Станом на 2020 рік населення міста становило 09,913 тис. осіб, або 5,1% від населення області» [13].

Культурна та архітектурна спадщина міста доволі різноманітна та не дивлячись на її занедбаний стан має туристичний потенціал та викликає цікавість. В самому серці міста знаходиться комплекс визначних та пам'ятних об'єктів, які мали особливу популярність серед місцевих мешканців та були об'єктами певної гордості. До них відносяться: Музей історії розвитку вугільної промисловості Лисичанського вугільного району, унікальний символ шахтарської слави, що розташований у першому навчальному закладі шахтарського ремесла – Штейгерській школі, пам'ятний знак біля заснування першої шахти, з якого бере початок історичний центр міста, Базарна площа й прилеглий до неї сквер – початок першої вулиці міста. Цей комплекс історико-культурних пам'яток формує історичний центр Лисичанська. У місті є також визначні пам'ятки церковної архітектури - Свято-Митрофанівський храм (1859), Свято-Миколаївський собор (1901), Переїзнянська церква (1895) та ін.

Одним із найпопулярніших закладів культури міста був БК «Сосюри»(КЗ «Палац культури ім. В.М.Сосюри м. Лисичанська»). Заклад працює з 1954 року. Палац культури завжди славився своїми творчими колективами, яких протягом різних періодів його історії було багато. Серед них були танцювальні колективи, що виконували бальний, естрадний та народний танець під керівництвом Антоніни Вікторівни Деніченко; хор «Ветеранів», хор «Народний» і хор «Академічний», які очолювали Василь Володимирович Філіппенко та Віктор Максимович Дорофєєв; драматичний кружок під керівництвом Олександра Івановича Фоміна, а також вокальні та інструментальні ансамблі. Особливою гордістю Палацу культури був його «Духовий оркестр», яким керував Йосип Миколайович Люцинський. При БК «Сосюри» з 1968 року діє також і Меморіальний музей імені В.М.Сосюри. Експонатами музею є особисті речі письменника, його щоденники, записи з оригіналами й чернетками творів та картини, передані художником Іллею Пушаковим. Більшість експонатів було передано членами родини митця та його друзями. Особливий внесок у розвиток музею

належить місцевому мешканцю – вчителю історії загальноосвітньої школи № 15 Акімову Василю Тимофійовичу. Меморіальний музей В. М. Сосюри здійснював роботу у сфері естетичного, художнього та патріотичного виховання. Головним завданням музею було поширення літературної спадщини поета Володимира Миколайовича Сосюри та інших митців Луганщини. В рамках музею проводилися тематичні екскурсії та лекції, сосюринські читання, зустрічі з місцевими поетами та письменниками, а також встановлювався контакт з родичами великого поета В. М. Сосюри. Організовувалися цікаві виставки образотворчого мистецтва та декоративно-прикладного мистецтва, на яких демонструвалися полотна лисичанських художників, роботи дитячих студій та вироби народних умільців. Музей ім. В. М. Сосюри активно залучав гостей до екскурсій та лекцій, виступав як центр пропаганди національної культури, відродження національних традицій та обрядів. Також музей здійснював збір матеріалів про лисичанських поетів, зокрема про І. Гудковську, А. Олексієнка, А. Проневича, Є. Шаргородського, А. Соловйова та О. Пацубенко. У колекції музею зібрано книги, газети та фотознімки, пов'язані з їхньою творчістю. Дуже цікавим є факт, що останній запис у «Книзі відгуків» музею зробили воїни 24 «Залізної» механізованої бригади Чернігівщини: «Так склалося, що ми, земляки Великого Олександра Довженка були закинуті війною на Батьківщину Великого Володимира Сосюри. Дякуємо долі й Богові за те, що доторкнулися до витоків Генія», — написали вони [24, 11].

На жаль, після подій 2014 року музей почав поступово зазнавати занепаду через брак фінансування та спад інтересу місцевого населення. Чи вціліла будівля БК та приміщення музею після повторної окупації міста російськими бойовиками наразі невідомо [38].

Окремої уваги заслуговує бельгійський архітектурний спадок міста. Бельгійські підприємці, які проживали й працювали на Донбасі та вважали його своєю провінцією, відомі своїми досягненнями, серед яких «Будівництво другого за потужністю содового заводу в Європі та першого у

царській Росії» Окрім економічних переваг, важливо звернути увагу на соціальні та урбаністичні зміни, які вони внесли.

По-перше, бельгійські підприємці спроектували унікальний архітектурний ансамбль, який був перлиною регіону та є привабливим навіть у занедбаному стані. Бельгійські будівлі, що входили до інфраструктурного комплексу Содового заводу, без перебільшень, на довгий час стали «візитівкою» Лисичанська.

По-друге, вони впровадили стандарти життя, охорони здоров'я та праці, які були новими для регіону. Бельгійська архітектура включала не тільки завод, але й лікарні житлові приміщення й інші необхідні для роботи підприємства будівлі, що забезпечувала високий рівень комфорту працівників.

Деякі споруди, які належать до бельгійської спадщини, збереглися до сьогодні. Одна з цих споруд - це колишня адміністративна будівля заводу, яка пізніше перетворилася на дитячу лікарню. Збудована з червоної цегли, будівля вирізнялася значною кількістю декору, великими вікнами та вітражами, обрамленням з фігурної цегли та плавними гнучкими формами й шатровою покрівлею, що свідчило про модерний архітектурний стиль. Проте, згубність часу та тривала експлуатація призвели до втрати багатьох деталей декоративного оздоблення. Останній ремонт, який проводився у ХХІ столітті, був здійснений без належного розуміння цінності архітектурного рішення, що призвело до погіршення зовнішнього вигляду однієї з найстаріших будівель у місті. Будівля дитячої лікарні знаходиться за адресою: вулиця В. Сосюри, 2.

На схилі Робочої гори, на певній відстані від колишнього заводу «Донсода», розташований будинок, який колись був помешканням директора заводу. Ця будівля, споруджена у 1891 році і є цінним архітектурним пам'ятником. Вона втілює елементи стилю модерн, який саме починав зароджуватися в європейській культурі того часу. Фасад будинку спрямований на схід. Будинок має два поверхи, підвал і горище. З вікон

житлових приміщень відкривався прекрасний вид на завод «Донсода» та місто. Архітектурна композиція будинку симетрична, з центральним п'ятигранним еркером, який має балкон на другому поверсі. Дах будинку шатровий. Фундамент зроблений з піску, стіни зведені з червоної керамічної цегли. Згідно з архівними документами, при введенні в експлуатацію содового заводу у квітні 1892 року. Протягом ХХ століття він використовувався як дитячий садок, з часом були зведені прибудови, а також металева протипожежна драбина. В певний період будинок також функціонував як обласний туберкульозний диспансер. Адреса будівлі: вулиця В. Сосюри, 2.

На вулиці В. Сосюри знаходиться серія житлових будинків, які були споруджені для робітників. Комплекс складається з семи двоповерхових багатоквартирних будівель, зведених з червоної керамічної цегли, обладнані балковими дерев'яними перекриттями й шатровими дахами, характерними для того періоду. Навіть при проектуванні будинків для робітників, бельгійські архітектори дотримувалися європейських мистецьких принципів і прикрасили фронтонами торці будівель. У дворах передбачені допоміжні технічні споруди. Не дивлячись на свій плачевний стан та потребу у капітальному ремонті й реставрації, будівлі тривалий час залишались житловими. Знаходяться будинки за адресою вулиця В. Сосюри 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20.

На вулиці Інтернаціональній був житловий квартал, що складався з п'яти будинків, кожен з яких мав чотири квартири й два поверхи. На жаль, залишилося лише три будинки, оскільки два з них давно обвалилися в прилеглий кар'єр. Стіни будинків зведені з червоної керамічної цегли без маркування. Покрівля має шатрову форму з мансардним поверхом. У дворах є додаткові технічні споруди. Комплекс житлових будинків створює загальну гармонію мікрорайону. Поблизу розташований перший крейдяний кар'єр в місті, що наразі закинутий. Архітектурний стиль цих будинків - модерн. На

весну 2020 року з 12 квартир тільки декілька лишаються житловими та потребують капітального ремонту [10,23].

2.2. Артрезиденція як інструмент соціокультурного відновлення м.

Лисичанськ після війни

Не дивлячись на наявну культурну та історичну спадщину, місто Лисичанськ важко назвати туристичним центом. Індустріальне минуле несло за собою ряд проблем, такі як: несприятлива екологічна ситуація, слабка туристична інфраструктура, мала кількість засобів розміщення та кваліфікованого персоналу, брак бюджету на розвиток креативних просторів та реставрацію історичних забудов. На додачу економіка Лисичанська зазнала важкого удару після закриття більшості шахт та скорочення виробництва або закриття важливих для життєдіяльності міста підприємств, що спонукало відтоку населення. Події 2014, тимчасова окупація населеного пункту російськими військами та сепаратистськими угрупованнями були важким ударом як для місцевого населення, так і для інфраструктури з економікою. Повільно, але впевнено загальна картина Лисичанська навіть на фоні сусіднього Северодонецька, що має схожу долю, почала набувати депресивних барв.

Але не зважаючи на всі перелічені негативні фактори в місті продовжували виникати поодинокі проекти, спрямовані на розвиток як культурного, так і спортивного простору. Прикладами можуть слугувати проекти молодіжного скейтпарку в одному з приміщень кінотеатру «Дружба» в рамках проекту «Метамісто: Схід» та експериментальний виставковий простір Віталія Матухно «Галерея Неотдерешь».

Скейт-парк був створений у 2017 році за ініціативою команди «Коду міста», місцевих активістів та молоді. Проект має за мету популяризацію неформальної спортивної культури, зокрема скейтингу та ВМХ та являє собою молодіжний спортивно-розважальний комплекс. У 2018 році у рамках проекту також був проведений фестиваль урбанкультури тривалістю у два

дні, організаторами виступили «Код міста» та харківська організація «StreetCulture». Скейт-парк користувався популярністю та був центром тяжіння серед спортивної молоді міста. За тиждень центр відвідували від 100 до 150 людей, що для Лисичанська непоганий результат. У планах організаторів було встановити майданчик для скалодрому, майданчик для стрітболу та футболу, влаштовувати тематичні вечори англійської й української мови, зробити в одному з приміщень другого поверху лаунж-зону, де мали проводитись навчальні програми для дітей та зустрічі кіноклубу, але через брак фінансування та початок повномасштабної війни ці задуми не встигли втілити [12].

«Галерея Неотдерешь» - це платформа для просування творчості митців з Донецької та Луганської області, заснована Віталієм Матухно. Одною з причин виникнення галереї стала недостатня кількість можливостей та інституцій для популяризації творчості молодих художників регіонів. Проект немає постійного місця дислокації, виставки відбуваються в нетрадиційних зонах, таких як закинуті промислові об'єкти, недобудовані будівлі, мости, підвали та навіть квартира засновника Віталія. Спочатку місцем проведення першої виставки став відреставрований міст Лисичанськ-Северодонецьк, а потім – занедбані історичні будівлі у Рівному та Лисичанську для подальших заходів. Крім того, цього літа «Галерея Неотдерешь» організувала п'ять виставок у різних місцях, зокрема в Лисичанську, Северодонецьку, Рубіжному, Маріуполі та Рівному. В інтерв'ю засновник галереї більш детально розповідає про першопричини створення та особливості діяльності галереї: «Головна причина створення галереї - мені було цікаво, яка є артсцена нашого регіону, які художники є. Ми її створили в максимально локальному форматі. Після того, як я створив інстаграм-сторінку, запостив умовний маніфест галереї та почав шукати людей, які займаються творчістю, я побачив, що таких людей - валом, і вони самі не знають, куди себе подіти. ми намагаємося так чи інакше руйнувати міфи про Донбас. Але тут ідеться, скоріше, про створення повної картини

того, що тут відбувається. Пересічна людина бачить у нас тільки війну, закинуті будинки й бідність. Так, це з одного боку правда, але у нас також є велика артсцена. Але саме так ми можемо створити альтернативне бачення того, що тут відбувається. Ми намагаємося показати, що ми можемо створювати точки інтересу в місцях, де нічого цікавого не відбувається. Сама швидкість розвитку "Галереї" показує, що це важливо. Художники, які беруть участь у виставках, давно хотіли чогось подібного, але просто не знали, як. Також ми хочемо об'єднувати наш регіон. Усі роботи людей розташовані без поділів, що створює картину єднання»[3].

Однією з головних особливостей проекту «Галерея Неотдерешь» є те, що організатори дають можливість публікувати свої роботи проукраїнськи налаштованим митцям з тимчасово окупованих територій, що на думку Віталія єднає людей та сприяє створенню цілісної мистецької картини Донбасу» [3].

Існування вищезгаданих проєктів є доказом того, що серед місцевого населення був запит на створення сучасних мистецьких та розважальних просторів. Артоб'єкти та творчі осередки – одні з головних факторів, що формують імідж міста. Створення нових мистецьких галерей, організація артрезиденцій та виставок, розвиток якісного стріт-арту сприяє підвищенню туристичного потенціалу населеного пункту. Мистецькі резиденції мають силу впливати на контекст певного регіону формувати нову творчу думку. Взаємодія митців із місцевим середовищем сприяє розвитку не лише культурних і творчих сфер, а й економічного простору, малого та середнього бізнесу, сфери послуг і перетворенню застарілої інфраструктури на сучасні креативні простори. Створення артрезиденцій сприяє підвищенню загального рівня культури та добробуту, привертає увагу туристів до місця організації, що буде особливо актуальним після звільнення численних Українських міст та селищ від російської окупації. На Лисичанськ чекатиме складний шлях післявоєнної відбудови, тому ми вирішили розробити проєкт артрезиденції «За лисячим слідом», що має посприяти культурному відродженню міста.

Проект «За лисячим слідом» ставить за мету заохочення молоді Лисичанську, що була змушена покинути свої домівки, повертатись у місто та брати активну участь у формуванні його майбутнього. Через злочинний напад та повторну окупацію міста Російською Федерацією, більшість населення було вимушено покинути Лисичанськ. Під час бойових дій інфраструктура, включаючи критичну, разом з домівками багатьох людей були знищені чи ушкоджені. Через ці жахаючі наслідки війни молодь може втратити мотивацію повертатись, натомість осісти там, куди вони змогли переселитись. Лисичанськ мав певні демографічні проблеми й до подій 24 лютого 2022 року, тепер ці проблеми мають всі шанси збільшитись в разі й стати критичними, бо без творчої ініціативної молоді неможливий розвиток будь-якого міста.

Проект за своєю структурою є артрезиденцію, у якій одночасно можуть брати участь до десяти митців. Місцем проведення заходу була обрана згадана у попередніх розділах колишня лисичанська штейгерська школа.

Чому була обрана саме ця будівля? По-перше, зручне місце розташування. Будівля знаходиться в самому центрі міста, поблизу знаходяться торгові центри «АТБ» та «Сільпо», в п'яти хвилини ходьби стоїть згаданий кінотеатр «Дружба» та площа міста, парк. Ще одним плюсом на користь колишньої штейгерської школи є те, що поряд також розташовані навчальні заклади Лисичанська спеціалізована школа №8 та Лисичанський державний гірничо-індустріальний коледж. Оскільки проект в першу чергу спрямований на підлітків та молодь 14-20 років, таке місце розташування є дуже вигідним, потенційним відвідувачам не треба буде долати далекий шлях до резиденції. По-друге, штейгерська школа була обрана через історичну та культурну значущість цієї будівлі для міста. Цей заклад був створений ще в 1806 році та був першим в Україні навчальним закладом з гірничої справи. Школі було надано просторий комплекс у самому центрі міста, який відповідав її потребам. Невдовзі до школи була передана повноцінна металургійна лабораторія з усім необхідним обладнанням.

Вважалось необхідним, щоб гірничий спеціаліст мав розуміння металургійної сфери. Крім того, для здійснення практичних занять була споруджена повноцінна штольня шахти. До 1917 року школа встигла підготувати близько 700 гірників, навички яких використовували у здійсненні інженерного керівництва на Донбаських шахтах. 25 серпня 1995 року був перетворений «Навчальний центр історії гірничої справи Лисичанського кам'яновугільного району». Нині на базі центру створено Музей історії розвитку вугільної промисловості Лисичанського кам'яновугільного району, що складається з п'яти тематичних залів. В музеї відвідувач може детально ознайомитись з історією Лисичанську, історією розвитку гірничорудної справи, геології та дізнатися про особливості роботи шахтарів. Також на території музею знаходяться реліквії давнини – половецькі кам'яні баби XII століття. Загалом, уся вулиця Менделєєва належить до історичного центру міста, окрім штейгерської школи на ній знаходиться ще одна пам'ятка архітектури – будівля універмагу за адресою вул. Менделєєва 43. Також поруч знаходиться й Пам'ятник першій шахті Донбасу. На нашу думку, це дуже символічно, що з будівлі, з якої починало зароджуватись місто, ми плануємо почати і його післявоєнне культурне відновлення. По-третє, будівля музею має просторі світлі приміщення з великими вікнами, які чудово підходять для організації художніх майстерень та майбутніх виставок. І остання, не менш важлива причина, чому музей є ідеальним місцем для розташування артрезиденції – це наявність неподалік готелю «Лисичанськ», в якому можна оселити гостей заходу та, безпосередньо, самих митців, що братимуть участь в проєкті.

Готель знаходиться за адресою вул. Ворошилова 5 та має всі зручності для комфортного розміщення запрошених митців. Заклад пропонує одномісні, двомісні, тримісні номери, а також «люкс» та «напівлюкс». Усі номери в готелі "Лисичанськ" обладнані всіма необхідними зручностями, включаючи ванну кімнату, телевізор, телефон, безпроводовий доступ до Інтернету (Wi-Fi), холодильник, кондиціонер та сніданок. Крім того, готель

"Лисичанськ" надає простори для проведення конференцій, бізнес-зустрічей та нарад. Конференц-зал може одночасно вмістити до 30 осіб. Також при готелі діє кафе-бар з більярдом. Резидентів планується розміщати в одномісних у покращених одномісних номерах за 250 гривень за добу.

Участь в артрезиденціях відіграє важливу роль у процесі становлення сучасного митця. Це відкриває перед ним нові можливості: можливість побачити світ, ознайомитись з іншими культурами, чи поглибити знання про свою, отримати нові джерела натхнення, поглянути на світ мистецтва під іншим кутом. Участь у подібних заходах дає художнику неоціненний досвід, нові знайомства та зв'язки, можливість сконцентруватися на роботі, сприяє проведенню творчих експериментів. Саме тому, навіть у наші важкі часи, дуже важливо підтримувати чинні та створювати нові мистецькі резиденції за підтримки митців, бо саме вони відновлюють та розширюють наш культурний простір.

Фінансова забезпеченість – один з найголовніших аспектів для молодого митця. Наразі багато українських творчих діячів страждають від наслідків війни, злишаються без засобів для існування та творчості. Ініціатива «За лисячим слідом» планує покривати витрати резидентів на переміщення, проживання та художні матеріали. Натомість митці мають пожертвувати резиденції частину робіт створених під час участі в проєкті. Частина з цих робіт залишиться в приватній галереї резиденції для подальшої організації виставок та інших творчих заходів, а частина піде на аукціони та продаж, за для забезпечення життєдіяльності проєкт та внесків на відновлення міста Лисичанськ. Таким чином мистецький простір «За лисячим слідом» підтримуватиме одразу дві волонтерські ініціативи: допомога українським митцям, що постраждали від бойових дій та матеріальний й культурний внесок у відбудову міста.

«За лисячим слідом» не планується як великий проєкт. Максимальна кількість митців, що можуть одночасно взяти участь – 10 осіб.

Щоб взяти участь художник має подати заявку, надіслати своє портфоліо та пройти конкурсний відбір. Взяти участь може кожен, але перевага надаватиметься художникам з найбільш постраждалих областей України. Тривалість проєкту – три тижні. Фінансування проєкту планується забезпечити завдяки підтримці Українського культурного фонду або платформи підтримки постраждалих від бойових дій митців «Культурний простір». Також у планах є подача заявки на гранти від програми мобільності «Креативної Європи», Європейського культурного фонду та Культурного фонду Allianz.

Висновки до розділу 2.

Підбиваючи підсумки до цього розділу хотілося б сказати, що Луганщина дійсно має великий туристичний потенціал. Регіон багатий на різноманітні природні ландшафти, водні ресурси та історико-культурну спадщину.

Останнім ударом по туристичній сфері Луганщини стала війна, спровокована терористичним режимом Російської Федерації.

Вже зараз ми повинні замислюватись над тим, як ми маємо відновлювати зруйноване, будувати плани відносно створення нової інфраструктури, розбудови туристичної сфери Луганської області фактично з нуля після її деокупації.

Відновлення міст – це не лише відбудова зруйнованих будівель, культурному аспекту також потрібно приділяти увагу. На нашу думку, створення у Лисичанську такої ініціативи, як артрезиденція, може покласти початок справжньому «Ренесансу» на Донбасі.

Так, Луганська область дійсно зазнала значних руйнувань. Однак, з відновленням стабільності та миру в регіоні, туристичний потенціал області може бути повністю реалізованим, що сприятиме економічному відновленню та популяризації цього регіону нашої Батьківщини.

ВИСНОВКИ

У процесі написання дипломної роботи було досліджене явище мистецьких резиденцій та арттуризму на прикладі світових і українських артрезиденцій. Мистецький туризм лише один з багатьох видів туризму, що можна розвивати на території Луганщини. Підтримка місцевих митців та створення для них відповідного простору для творчості є дуже важливим аспектом для культурного розвитку регіону. Створення артрезиденцій у таких містах, як Лисичанськ, спрямує творчий потенціал місцевих художників та артистів на відновлення регіону та допоможе зруйнувати негативний образ Луганської області, як депресивного регіону.

Останніми роками спостерігається зростання кількості артрезиденцій по всьому світу. Цей формат творчого простору сприяє культурному обміну між митцями з різних куточків світу чи різних регіонів певних країн.. Художники-резиденти отримують підтримку як з боку держави, так і з боку приватних організацій по всьому світу. Популярність резиденцій досягла свого піка нещодавно. Наразі міжнародні мистецькі резиденції відіграють важливу роль у сучасному світі мистецтва. В Україні, в порівнянні з іншими країнами Європи та світу, тенденція створення подібних проєктів лише зароджується. Проте, розглянувши приклади наявних українських резиденцій, можна впевнено сказати, що подібні заходи в нашій країні мають попит та з кожним роком їх кількість лише зростає.

На жаль, розвиток туристичної діяльності на території Луганської області останніми роками мав певні проблеми. До них можна віднести:

- скорочення туристичних потоків,
- зменшення кількості та незадовільний стан об'єктів туристичної інфраструктури;
- низький коефіцієнт використання місць тимчасового проживання;
- збитковість готельного господарства регіону:

- декларативний характер та недофінансування регіональних програм розвитку туристичної галузі.
- бойові дії на території області.

Повномасштабне вторгнення стало значним викликом для туристичної індустрії України вже зараз ми повинні розробляти плани з подальшого її розвитку та відбудови. На прикладі багатьох популярних туристичних країн, що у минулому зазнали руйнації через бойові дії (Ізраїль, Хорватія, Боснія, Єгипет і т.д.), ми бачимо, що відновлення туристичної інфраструктури - це лише питання часу та відповідного фінансування.

На основі досліджених джерел була розроблена концепція мистецької резиденції «За лисячим слідом» у місті Лисичанськ Луганської області. Проект розглядається, як інструмент допомоги постраждалим від війни митцям та започаткування нового етапу культурного розвитку регіону. Резиденція ставить за мету розв'язати проблему культурного занепаду міста Лисичанськ, підтримка й надання платформи для творчості українським митцям, волонтерська робота зі зборів коштів на відновлення міста після деокупації та подальша популяризація міста на туристичній мапі України. Стає очевидним, що час розквіту українських мистецьких резиденцій ще попереду. Спільне розуміння важливості подібних проєктів учасниками українського творчого процесу викликає надію на подальший культурний розвиток нашої країни.

Під час проведення аналізу рекреаційних ресурсів міста Лисичанськ було зроблено висновок, що місто має потенціал для розвитку туристичної галузі не лише у напрямі арттуризму. Наявність певної кількості вже не чинних промислових підприємств може послугувати перетворенню їх приміщень на креативні та спортивні простори в майбутньому, а озеленення та погашення териконів, що утворилися в результаті діяльності вугільних шахт, відкриє можливості для перетворення їх на рекреаційні зони.

Але реалізація цих задумів можлива лише за повної перемоги України у війні з подальшою деокупацією територій, у яку кожен з нас вірить та має докладати усіх можливих зусиль для її наближення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арт-резиденції по-українськи - Рідна країна. Рідна країна - світоглядний портал. URL: <https://ridna.ua/2015/05/art-rezydentsiji-po-ukrajinsky/> (дата звернення: 07.04.2023).
2. Арт-резиденції: навіщо потрібні, які бувають і як вибрати? - Інтернет галерея картин і скульптур. KyivGallery. URL: <https://kyiv.gallery/statii/art-resydentsii-navisho-potribni-iaki-buvaiut-iak-vybraty> (дата звернення: 15.05.2023).
3. Віталій Матухно про «Гарелею Неодрешь» у Лисичанську, важливість проєкту та майбутнє простору. YourArt. URL: <https://supportyourart.com/conversations/vazhno-ob'edynyat-lyudej-kotorye-ne-mogut-uehat-yz-nepodkontrolnyh-terrytoryj-pro-gareleya-neotodresh-z-lysychanska/> (дата звернення: 15.04.2023).
4. ДЕ НЕ ДЕ: колективна діяльність, як метафора публічного зібрання. ПРОСТРАНСТВО. URL: <https://www.prostranstvo.media/uk/de-ne-de-kolektyvna-diyalnist-yak-metafora-publichnogo-zibrannya/> (дата звернення: 11.04.2023).
5. Електронна бібліотека | Інститут історії України. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21 (дата звернення: 15.04.2023).
6. Кмитівський музей радянського мистецтва та Євгенія Моляр. Your Art. URL: <https://supportyourart.com/conversations/kmpmmolyar/> (дата звернення: 07.04.2023).
7. Комунальний заклад «Палац культури ім. В.М. Сосюри м. Лисичанська» – Луганський Обласний Центр Народної творчості. URL: <https://locnt.com.ua/zakladi-kulturi/28-bilovodskij-rajon/53-komunalnij-zaklad-palats-kulturi-im-v-m-sosyuri-m-lisichanska.html> (дата звернення: 15.04.2023).

8. Конгрес рисувальників – teplemisto. TepleMisto –URL: https://warm.if.ua/project/mystetska_rezydentsiya_pavel_altgamer/ (дата звернення: 07.04.2023).
9. Креативна Європа. Креативна Європа в Україні. URL: <https://creativeeurope.in.ua/p/areasofinspiration> (дата звернення: 05.04.2023).
10. Культурна спадщина луганщини: Як бельгійські хіміки розбудовували Лисичанськ – Громадська організація "Медіапростір Україна". URL: <https://mediaprostir-ua.org/publ-kac/kulturna-spadschina-luganschini-jak-belg-isk-h-m-ki-rozbudovuvali-lisichansk.html> (дата звернення: 13.04.2023).
11. Лисичанськ | Визначні пам'ятки Лисичанська, музеї, готелі. Місто України - національний вибір 2023. URL: <https://mistoua.com.ua/lisichansk> (дата звернення: 19.04.2023).
12. Лисичанськ. Простори взаємодії • Ukraïner. Ukraïner. URL: <https://ukraïner.net/lysyhansk/> (дата звернення: 14.04.2023).
13. Лисичанська міськрада. Соціально-економічний паспорт м. Лисичанська Луганської області 2019 р. 2020. URL: <http://lis.gov.ua/lisichansk-today/ekonomicheskij-potentsial-2015.html>
14. Мельникова О.А. Проблеми та перспективи розвитку туристичної індустрії в Луганській області. 2013. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/browse?type=author&value=%D0%9C%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%2C+%D0%9E.%D0%90>.
15. Мельниченко О.А., Ахтирська Л.Є. Заходи з відродження туризму в Луганській області. Інтернет-конференції ХНУМГ ім.О.М.Бекетова - *Економіко-правові засади формування та розвитку регіональної інфраструктури в умовах децентралізації економіки України* 02.10.2018

16. Мистецтво в заброшках Лисичанська. «Гарелея неотодрєшь» | Гвара Медіа. Гвара Медіа. URL: <https://gwaramedia.com/mistecztvo-v-zabroshkah-lisichanska-gareleya-netodryosh/> (дата звернення: 11.04.2023).
17. Мистецька ініціатива "ДЕНЕДЕ". URL: <https://svidomi-newsplatform.medium.com/де-не-де-3a74f55dacc3> (дата звернення: 19.04.2023).
18. Мистецькі резиденції #ЗАПІДТРИМКИУКФ у 2019 році - ukraine. culture. creativity. Ukraine. Culture. Creativity. URL: <https://uaculture.org/texts/mysteczki-rezydencziyi-zapidtrymkyukf-u-2019-roczii/> (дата звернення: 15.04.2023).
19. Можливості для художників і діячів культури у воєнний час. Your Art. URL: <https://supportyourart.com/news/mozhlyvosti-dlya-hudozhnykiv-yak-svit-pidtrymuje-mystecztvo-ukrayiny-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 15.04.2023).
20. Над Богом: досвіди резиденцій. Your Art. URL: <https://supportyourart.com/columns/nadbohom/> (дата звернення: 10.04.2023).
21. Найвищий занедбаний терикон, Лисичанськ. #FINDWAY - Всі туристичні місця України. URL: <https://find-way.com.ua/oblast/luhanska/lysyhansk/naivyshchyi-zanedbanyi-terykon-lysyhansk> (дата звернення: 12.04.2023).
22. Ничай Л. Р. Арт-резиденції як нове культурно-мистецьке явище. Питання культурології. 2015. № 31.
23. Окупований, але нескорений: історія Лисичанська. 24 Канал. URL: https://24tv.ua/istoriya-lisichanska-skilki-rokiv-mistu-boyi-za-lisichansk-24_n2106884 (дата звернення: 14.04.2023).
24. Плюта О. П. Роль арт-туризму в процесі формування туристичної привабливості території. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2021.

25. Резиденція "Великий Перевіз". URL: <https://mitec.ua/category/institutes/rezidentsiya-velikij-pereviz/> (дата звернення: 20.04.2023).
26. Сенедцький А. Артрезиденція як форма культурного діалогу в умовах вимушеної міграції під час воєнної інтервенції. «Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір», м. Київ, 3 листоп. 2022 р. 2022.
27. Соціально-економічний аналіз Луганської області. 2019. *Аналіт.-опис. частина до стратегії розвитку Луган. обл.* (с.95,96).
28. Українська правда _Життя. Анатомія резиденцій: как изменить маленький город за 9 лет. Українська правда _Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2015/09/21/200446/> (дата звернення: 15.05.2023).
29. Українські арт-резиденції - некритичний огляд. ARTUkraine. URL: <https://artukraine.com.ua/a/ukrainski-art-rezidencii/> (дата звернення: 15.05.2023).
30. Урбандослідження: індекс щастя лисичанська / практики. BiggggIdea. URL: <https://biggggidea.com/practices/urbanistichne-doslidzhennya-indeks-schastya-lisichanska/> (дата звернення: 11.04.2023).
31. Шлепакова Т. Мистецькі резиденції як засіб налагодження культурного діалогу. Національна парламентська бібліотека України інформаційний центр з питань культури та мистецтва. 2016. № 11/5.(с. 5-6,с.8-9,с.11-12,с.15).
32. Щербенко арт-центр. «Навіщо потрібні арт-резиденції» - 7.02.2019 URL: https://www.shcherbenkoartcentre.com/uk/myxi_publications/navishho-potribni-art-rezidencii/
33. Що робити з тлінням териконів? Сценарії порятунку територій біля шахт Донбасу. ШоТам. URL: <https://shotam.info/shcho-robyty-z-tlinniam-terykoniv-stsenarii-poriatunku-terytoriy-bilia-shakht-donbasu/> (дата звернення: 18.04.2023).

34. Arquetopia foundation & international artist residency in Mexico, Peru & Italy - Arquetopia foundation & international artist residency. Arquetopia Foundation & International Artist Residency. URL: <https://www.arquetopia.org/> (date of access: 15.05.2023).
35. Artists residencies, challenges and opportunities for communities' empowerment and heritage regeneration. MDPI. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/22/9651> (date of access: 07.05.2023).
36. Escapists and jet-setters: residencies and sustainability. Escapists and Jet-Setters: Residencies and Sustainability. URL: <https://cmagazine.com/articles/escapists-and-jet-setters-residencies-and-sustainability> (date of access: 07.05.2023).
37. La fragua - artist residency. La fragua - artist residency. URL: <https://www.lafragua.eu/> (date of access: 03.05.2023).
38. Wikiwand - Меморіальний музей В. М. Сосюри. Wikiwand. URL: https://www.wikiwand.com/uk/Меморіальний_музей_В._М._Сосюри (дата звернення: 15.04.2023).